

Samankaltaistuuko ikäihmisten köyhyys?

Näkökulmia 75–84-vuotiaiden naisten ja miesten pienituloisuuteen

JUHA RANTALA & SUSAN KUIVALAINEN & MARJO PYY-MARTIKAINEN & MARJA RIIHELÄ

Sukupuolten välinen tasa-arvo on keskeinen arvo suomalaisessa yhteiskunnassa. Vaikka ikäihmisten kohdalla sukupuolten väliset pienituloisuusasteet ovat lähentyneet, on 75–84-vuotiaiden naisten pienituloisuusaste selvästi korkeampi kuin saman ikäisten miesten. Artikkelissa ikäihmisten pienituloisuutta analysoidaan kolmesta sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyvästä näkökulmasta.

.....
English summary at the end of the article

Johdanto

Sukupuolten välinen tasa-arvo on keskeinen arvo suomalaisessa yhteiskunnassa ja pohjoismaisen hyvinvointimallin perusarvo. Eläkepolitiikan yhtenä keskeisenä tavoitteena on puolestaan eläkeläisköyhyyden torjuminen. Vanhuuseläkeikäisillä sukupuolten tasa-arvo ja köyhyyden torjuminen eivät ole toteutuneet, sillä 75 vuotta täyttäneiden naisten pienituloisuusaste oli vuonna 2016 yli kaksi kertaa korkeampi kuin saman ikäisten miesten tai koko väestössä keskimäärin (Tilastokeskus 2018). Ikäryhmässä 65–74-vuotiaat sukupuolten ero pienituloisuusasteessa on sen sijaan vähäinen. Iäkkäiden naisten pienituloisuus ei ole uutinen; ilmiö tunnetaan laajasti (esim. Kuivalainen & al. 2017; OECD 2015), ja köyhyyden naisvaltaisuus on ollut tiedossa jo useamman vuosikymmenen ajan (Pearce 1978; Chant 2012). Vähemmän huomioita on sen sijaan saanut havainto sukupuolten pienituloisuuseron kaventumisesta. Vuosien 1995–2013 aikana 75 vuotta täyttäneiden miesten pienituloisuus on lähes nelinkertaistunut, mutta naisilla muutos on ollut vain 1,4-kertainen (Rantala & Riihelä 2016).

Artikkeli on osa Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamaa hanketta "Työ, tasa-arvo ja julkisen vallan politiikka" (nro 293120).

Tässä artikkelissa tutkimme ikäihmisten pienituloisuutta kolmesta sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyvästä näkökulmasta. Ikäihmisillä tarkoitamme 75–84-vuotiaita. Ensimmäisessä näkökulmassa tarkastelemme kotitalouden rakenteen ja siinä tapahtuneiden muutosten yhteyttä sukupuolten pienituloisuuseroon ja sen kaventumiseen. Ikäihmisillä pienituloisuus voi tarkoittaa vuosien tai jopa vuosikymmenen mittaista ajanjaksoa. Artikkelin toisessa näkökulmassa tutkimme pienituloisuuden toistuvuutta ja kotitalouden rakenteessa tapahtuneiden muutosten, kuten leskeksi jäämisen, merkitystä tähän. Koska leskeneläke on voimakkaasti sukupuolittunut, artikkelimme kolmas näkökulma käsittelee leskeneläkkeen merkitystä sukupuolten välisiin eroihin pienituloisuudessa.

Pienituloisuuden sukupuolittaisessa tarkastelussa kotitalouden rakenteella ja ennen kaikkea yksinasumisella on keskeinen osa. Eläketulo on eläkkeensaajille henkilökohtaisista tuloista merkittävin (Uusitalo & al. 2003; Rantala & Riihelä 2016) ja näin taloudellisen riippumattomuuden tärkeä määrittäjä. Taloudellinen toimeentulo on kuitenkin henkilökohtaisia tuloja laajempi käsite, sillä siihen vaikuttavat myös kotitalouden muiden jäsenten tulot. Henkilön toimeentuloa arvioidessa otetaan huomioon kotitalouden tulot sekä kotitalouden koko ja rakenne. Riippumatta yk-

silön henkilökohtaisista tuloista kaikki kotitalouden jäsenet luokitellaan kotitalouden tulojen perusteella joko pienituloisiksi tai ei-pienituloisiksi. Sukupuolten välisten pienituloisuuserojen lisäksi huomion kohteena ovat myös sukupuolten sisäiset erot yksinasuvien ja perheellisten välillä.

Yksinasuvilla pienituloisuuden riski on suurempi kuin perheellisillä (Tilastokeskus 2018). Yhden henkilön kotitaloudessa toimeentulo riippuu yhden henkilön tuloista, kun kahden tai useamman aikuisen kotitaloudessa muiden jäsenten tulot turvaavat pienituloisuudelta. Lisäksi yksinasuvilla elämisen kustannukset ovat kalliimmat, koska elinkustannuksia ei voi jakaa eikä yhteiskulutushyötyä synny. Vanhuuseläkeikässä yksinasuminen on yleistä etenkin naisilla heidän pidemmän elinikensä vuoksi (Martikainen & al. 2016). Yksinasumisen yleisyys onkin yksi keskeisimpiä syitä naisten korkeammalle pienituloisuudelle vanhuusiässä (Ahonen 2018; Gornick & Boeri 2017).

Väestö- ja kotitalousrakenteen on yhteydessä pienituloisuuden yleisyyteen (Kangas & Ritakallio 1998; Fritzell & Ritakallio 2004). Vanhuuseläkeikäisten kotitalouden rakenteessa on tapahtunut merkittäviä muutoksia viime vuosikymmeninä. Miesten pidentyneen elinajan vuoksi leskeksi jääminen on naisilla vähentynyt ja aiempaa useampi nainen asuu yhdessä puolisonsa kanssa. Samalla yksinasuvien osuus miehissä on kasvanut (Martikainen & al. 2016). Tutkimukset ovat osoittaneet yksinasumisen ja naimattomuuden olevan yleisempiä alemmin koulutetuilla (esim. Martikainen & al. 2016; Miettinen & al. 2015; Jalovaara & Fasang 2015; Nisen & al. 2014) sekä eroamisen olevan yleisempää alemmin koulutetuilla (mm. Jalovaara 2002). Niin ikään tulokset sosioekonomisista eroista kuolleisuudessa ovat yhdenmukaisia; kuolleisuus on korkeampaa alemmin koulutetuille ja alemmissa sosioekonomisissa asemassa oleville (de Gelder & al. 2017), lapsettomille (Einiö & al. 2016) ja työvoiman ulkopuolella oleville (Van Hedel & al. 2015). Muutokset kotitalouden rakenteissa saattavat vaikuttaa ikäihmisten pienituloisuuteen.

Pienituloisuus on sitä vakavampi ilmiö, mitä useammin se toistuu tai mitä pidempään se kestää. Vanhuuseläkeaikainen toimeentulo heijastelee tyypillisesti työuran aikaisia tuloja sekä laajemmin koko elämänkulun tapahtumia. Jos toimeentulo on jo ennen eläkettä ollut heikkoa, niin usein se myös pysyy heikkona. Pienituloisuus periytyy monesti eläkettä edeltävältä ajalta (Rantala & Suoniemi 2011; Rantala 2014; Rantala & Gould 2015). Toinen pie-

nituloisuuden syy on yksin jääminen esimerkiksi puolison kuoleman tai avioeron vuoksi. Tässäkin tapauksessa kyse voi olla hyvin pitkistä ajanjaksoista. Eläkeläisillä pienituloisuuden on havaittu olevan muuta väestöä pitkäkestoisempaa (Ruotsalainen 2013), ja siksi pienituloisuuden pitkittäistarkastelu on heidän kohdallaan erityisen tärkeää.

Kun tarkastellaan ikäihmisten pienituloisuutta sukupuolen mukaan, on tarpeellista analysoida erikseen leskien ja muiden yksinasuvien tilannetta. (Hietaniemi & Rantala 2014; Koskenvuo & al. 2014). Leskien ja leskeneläkettä saavien määrä vaikuttaa paitsi miesten ja naisten toimeentuloeroihin myös pienituloisuuden yleisyyteen. Suurin osa leskeneläkettä saavista on naisia (Takala & al. 2013). Vanhuuseläkeikäisille leskeneläkettä maksetaan pelkästään työeläkkeenä. Eläkkeen suuruus määräytyy puolisoitten välisen eläketulon erotuksen perusteella, ja jos erotus on riittävän suuri, pienempituloinen puoliso saa leskeneläkettä (Hietaniemi & Ritola 2014). Koska miehet ovat usein puolisoista suurempituloisia, leskimiesten leskeneläke on pieni tai he eivät saa sitä lainkaan. Vaikka työeläkkeenä maksettavan leskeneläkkeen varsinaisena tavoitteena on kohtuullisen toimeentulon turvaaminen puolison kuoleman johdosta, se vaikuttaa myös ikäihmisten pienituloisuuden yleisyyteen ja kohdentumiseen.

Kansainvälisissä tutkimuksissa sukupuolten väliseen pienituloisuuseroon on viime vuosina kiinnitetty enemmän huomiota. Eurooppa-neuvosto päätti vuonna 2007, että pienituloisuudesta tulee tuottaa indikaattoreita myös sukupuolen mukaan (European Institute for Gender Equality 2017). Useassa EU-maassa ikääntyneiden naisten pienituloisuus on miehiä korkeampi (esim. Zaidi 2010; Haitz 2015). Vuonna 2012 julkaisemassaan eläkkeitä käsittelevässä ns. *valkoisessa kirjassa* komissio nosti tavoitteekseen sukupuolten eläke-eron kaventamisen (European Commission 2012) ja on sittemmin tuottanut säännöllisesti tietoa sukupuolten eläke-eroista (mm. Bettio & al. 2013). Kansainvälisesti eläkeläisten toimeentuloa sukupuolinäkökulmasta on tarkasteltu paljonkin (esim. Rake 1999; Ginn & al. 2001; Gilbert 2006; Fasang & al. 2013; OECD 2015; Möhring 2015). Tutkimuskohteina ovat olleet niin työuraan liittyvät erot kuin eläkejärjestelmien merkitys naisten ja miesten eläkeajan toimeentuloon. Tiedossamme ei ole kuitenkaan kansallista eikä kansainvälistä tutkimusta, jossa olisi tarkasteltu kotitalouden rakenteen ja leskeneläkkeen merkitystä eläkeläisnaisten ja -miesten pienituloisuuteen.

Artikkelissamme sukupuolella on sekä eläkepoliittinen että tasa-arvopoliittinen ulottuvuus. Ensimmäinen ulottuvuus liittyy eläkepolitiikan ja laajemmin koko sosiaalipolitiikan tehtävään torjua vanhusköyhyys (Uusitalo 2006; Kautto 2011). Tämä edellyttää pienituloisuuteen liittyvien tekijöiden ja muutossuuntien tunnistamista. Tasa-arvopoliittinen ulottuvuus liittyy tavoitteeseen valtavirtaistaa eli tuoda näkyväksi sukupuolten välisiä eroja koskevat kysymykset (STM 2015). Tutkimusaineistona käytämme Tilastokeskuksen rekisteritiedoista muodostettua koko väestön kattavaa, tietosisällöltään mittavaa ja ainutlaatuista paneeliaineistoa vuosilta 1995–2014. Täydentävänä aineistona hyödynnämme SISU-mikrosimulointimalliin kytkettyä rekisteriaineistoa vuodelta 2014.

Tutkimustehtävä, keskeiset käsitteet ja tutkimusaineisto

Tutkimustehtävä

Artikkelissa etsimme vastausta kolmeen kysymykseen. Ensimmäisessä selvitämme, miten kotitalousrakenteen vaikuttaa ikäihmisten eli 75–84-vuotiaiden naisten ja miesten pienituloisuuteen vuosina 1995–2014. Toisessa tarkastelemme takautuvasti, miten kotitalouden rakenne vaikuttaa vuonna 2014 pienituloisten ikäihmisten pienituloisuuden toistuvuuteen vuosina 2005 ja 1995. Kolmannessa arvioimme, miten leskeneläke vaikuttaa ikäihmisten pienituloisuuteen vuonna 2014.

Keskeiset käsitteet

Tutkimuksessa mittaamme pienituloisuutta ekvivalenttirahatulosta johdetun pienituloisuusasteen avulla. Ekvivalenttirahatulo on tulokäsite, jolla pyritään saamaan erityyppisissä kotitalouksissa asuvien henkilöiden tulot vertailukelpoisiksi. Tarkastelun kohteena on näin henkilö, mutta tulojen osalta otetaan huomioon kotitalous, jossa hän asuu. Ekvivalenttirahatulo saadaan jakamalla kotitalouden käytettävissä olevat rahatulot (ks. Tilastokeskus 2011) kotitalouden kulutusyksiköillä.¹ Kulutusyksikköasteikkona käytämme Euroo-

¹ Ekvivalenttirahatulo ei sisällä tietoa omaisuustuloon luettavasta asuntotulosta eli omassa asunnossa asuimiseen liittyvästä laskennallisesta nettovuokrasta. Eläkeläisille omistusasuminen on muuta väestöä yleisempää. Rantala & Riihelän (2016) otospohjaiseen aineistoon perustuvan tutkimuksen mukaan asuntotulon huomioiminen laskee 75 vuotta täyttäneiden pienituloisuusastetta, mutta ei vaikuta sukupuolten väliseen pienituloisuuseroon.

pan unionin tilastoviranomaisen Eurostatin suositamaa asteikkoa, jossa kotitalouden ensimmäinen aikuinen saa painon 1, muut yli 13-vuotiaat henkilöt painon 0,5 ja lapset painon 0,3. Tämän asteikon mukaan esimerkiksi kahden aikuisen ja yhden alle 13-vuotiaan lapsen kotitaloudessa on 1,8 kulutusyksikköä.

Henkilöt, joiden ekvivalenttirahatulo on alle määritellyn pienituloisuusrajan, luokitellaan pienituloisiksi. Eurostatin käyttämä pienituloisuusraja on 60 prosenttia koko väestön ekvivalenttirahatulojen mediaanista.² Pienituloisuuden yleisyyttä kuvaava pienituloisuusaste saadaan laskemalla pienituloisten osuus kiinnostuksen kohteena olevasta väestöstä. Pienituloisuusraja on suhteellinen käsite. Jos väestön mediaanitulo nousee, pienituloisuusrajakin nousee, ja jos se pienenee, pienituloisuusraja vastaavasti laskee. Pienituloisuuden euromääräinen raja vaihtelee vuosittain.

Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistona on Tilastokeskuksen muodostama, rekisteritietoihin perustuva ja koko asuntokuntaväestön kattava aineisto vuosilta 1995–2014. Asuntokunta sisältää samassa asuinhuoneistossa vakituisesti asuvat henkilöt. Käytämme aineistosta nimitystä tulojaon kokonaisuaineisto 1995–2014 ja tarkoitamme kotitaloudella asuntokuntaa. Aineistossa on tietoja Tilastokeskuksen tulojaon kokonaistilastosta ja työssäkäyntitilastosta sekä Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteristä. Laajuudeltaan ja yksityiskohtaisuudeltaan aineisto on kansainvälisestikin harvinainen. Koska kustakin henkilöstä on seurantatiedot vuosilta 1995–2014 eli kyseessä on paneeliaineisto, pystymme poikkileikkaustarkastelujen lisäksi tarkastelemaan pienituloisuuden ajallista ulottuvuutta. Ensimmäistä tutkimuskysymystä tarkastelemme poikkileikkaustiedoilla vuosilta 1995–2014. Toisessa tutkimuskysymyksessä hyödynnämme aineiston paneeliominaisuutta seuraamalla vuonna 2014 pienituloisina olleiden pienituloisuuden yleisyyttä takautuvasti vuoteen 1995 asti.

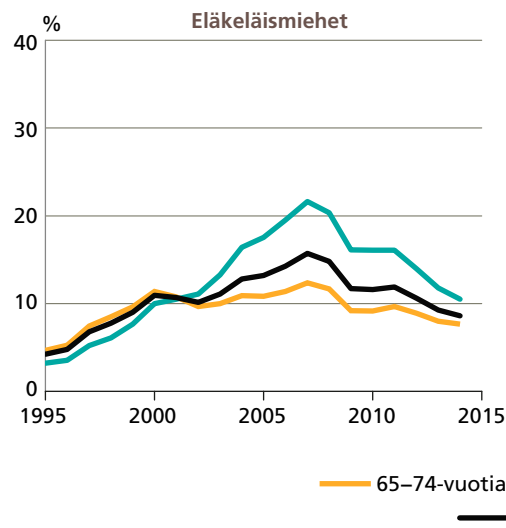
Täydentävänä aineistona käytämme mikrosimuloinnin rekisteriaineistoa vuodelta 2014. Ai-

² Pienituloisuusrajan valinta vaikuttaa pienituloisuuden yleisyydestä ja sen kehityksestä saatavaan kuvaan (Penttilä & al. 2003; Rantala & Suoniemi 2007; Rantala & Riihelä 2016). Teimme analyysejä myös 50 prosentin rajalla, mutta johtopäätelmiemme kannalta tulokset eivät oleellisesti muuttuneet, vaikkakin sukupuolten väliset erot pienenevät (ks. myös Rantala & Riihelä 2016).

neisto on tietosisällöltään ja luokitteluperusteiltaan samankaltainen kuin varsinainen tutkimusaineistomme. Aineisto kattaa noin 15 prosenttia eli noin 800 000 henkilöä vuoden 2014 lopussa Suomessa asuneista henkilöistä. Analyysija varten rajasimme aineiston asuntokuntaväestöön. Aineistoon kytketyn SISU-mikrosimulointimallin³ avulla tarkastelemme kolmatta tutkimuskysymystä: leskeneläkkeen merkitystä ikäihmisten pienituloisuuteen. Käytännössä laskemme pienituloisuusasteet kahdella eri tavalla: sekä perustuen ekvivalenttirahatuloihin että poistamalla näistä tuloista työeläkkeenä maksettavat leskeneläkkeet. SISU-mallin avulla voimme ottaa huomioon leskeneläkkeen välittömät vaikutukset vähimmäisturvaan ja verotukseen.

Tutkimuksen kohdejoukkona ovat 65–84-vuotiaat vanhuuseläkeläiset. Varsinaisen analyysin kohteena ovat kuitenkin 75–84-vuotiaat, joista käytämme nimitystä ikäihmiset. Tutkimusaineiston tulomuuttujien avulla voidaan laskea ekvivalenttirahatulo. Tutkimuksen muut muuttujat ovat ikä, sukupuoli ja kotitalouden rakenne, joita on mitattu kalenterivuoden lopussa. Kotitalouden rakenteen luokittelimme yksinasuviin ja vähintään kahden hengen talouksiin eli perheellisiin. Näistä yksinasuvat erottelimme vielä sen mukaan, ovatko he leskiä vai muita yksinasuvia (ei-leskiä).

3 Ks. <http://tilastokeskus.fi/tup/mikrosimulointi/index.html>

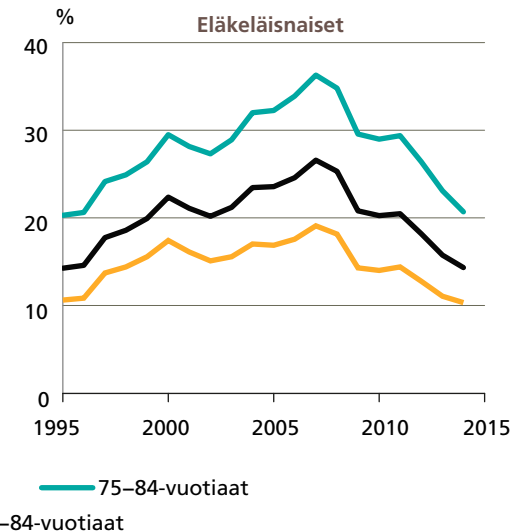

Tulokset

65–84-vuotiaiden pienituloisuuden kehitys sukupuolen mukaan

Aluksi tarkastelemme 65–84-vuotiaiden pienituloisuusasteen kehitystä vuosina 1995–2014 sukupuolen mukaan sekä 65–74-vuotiaiden että 75–84-vuotiaiden ikäryhmissä (kuvio 1). Pienituloisuusasteen kehityksessä on nähtävissä eläkeläisten pienituloisuuden tyypilliset piirteet (Rantala & Riihelä 2016). Nousukautena työllisyystilanteen parantuessa koko väestön mediaanitulo ja tätä kautta pienituloisuusraja nousee. Tämä heikentää eläkeläisten suhteellista asemaa. Taantumana aikana muutos on päinvastainen. Kuviossa tämä näkyy siinä, että vuoden 2008 finanssikriisiin asti eläkeläisten pienituloisuusaste on kasvanut ja tämän jälkeen se on pienentynyt. Eläkeläisnaisilla ja -miehillä suhdanneriippuvuus on samankaltaista, sillä muutokset naisten ja miesten pienituloisuuden osalta ovat samansuuntaista.

Naisten miehiä suurempi pienituloisuusaste ilmenee kuvioista selvästi. Vuonna 2014 naisten pienituloisuusaste oli 65–84-vuotiailla keskimäärin 14 ja miesten 9 prosenttia. Vuonna 1995 nämä luvut olivat 14 ja 4 prosenttia. Tarkastelujakson aikana pienituloisuus on sukupuolesta riippumatta ensin yleistynyt ja sen jälkeen pienentynyt. Kokonaisuutena sukupuolten välinen ero on kuitenkin kaventunut, sillä naisten pienituloisuusaste on palautunut tarkastelujakson alun tasolle, kun taas miehillä se on jäänyt tätä korkeammalle tasolle.

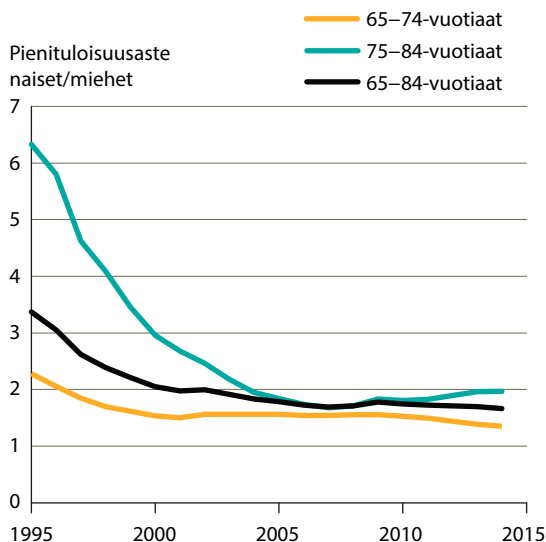

Kuvio 1. Vanhuuseläkeläisten pienituloisuusasteet (%) 65–84-vuotiailla ja ikäryhmissä 65–74 ja 75–84-vuotiaat vuosina 1995–2014, pienituloisuusraja 60 prosenttia mediaanitulosta. Lähde: Tulonjaon kokonaisaineisto 1995–2014, Tilastokeskus.

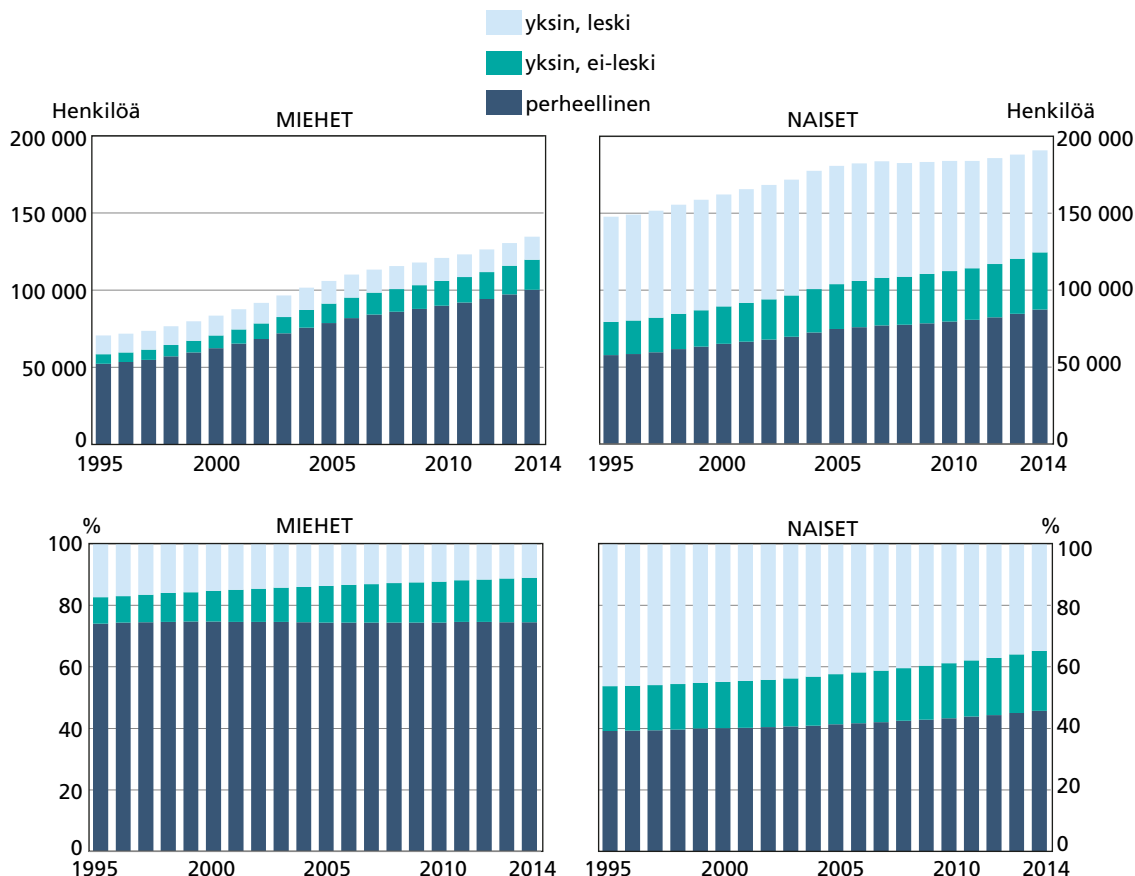
Pienituloisuuseron kaventuminen paikantuu erityisesti 75–84-vuotiaisiin (kuvio 2). Vuonna 1995 tähän ikäryhmään kuuluvien naisten pienituloisuus oli yli kuusi kertaa yleisempää kuin miesten, mutta nykyään enää kaksinkertainen. Eron kaventuminen tapahtui erityisesti vuosina 1995–2005. Jatkossa keskityimme pelkästään ikäihmisiin eli 75–84-vuotiaisiin.

Kotitalouden rakenne ja ikäihmisten pienituloisuus

Väestö- ja kotitalousrakenne vaikuttaa sekä pienituloisuuden yleisyyteen että pienituloisten lukumäärään. Kuviossa 3 on esitetty 75–84-vuotiaiden kotitalouden rakenne väestötasolla lukumäärinä ja osuuksina vuosina 1995–2014. Koska naisten elinikä on miehiä pidempi, 75–84-vuotiaita naisia on selvästi enemmän kuin saman ikäisiä miehiä. Miesten elinikä on kuitenkin kasvanut naisia nopeammin. Tarkastelujakson aikana miesten

Kuvio 2. Vanhuuseläkettä saavien naisten pienituloisuusasteet suhteessa vastaaviin miesten pienituloisuusasteisiin 65–84-vuotiailla ja ikäryhmissä 65–74 ja 75–84-vuotiaat vuosina 1995–2014. Lähde: Tulonjaon kokonaisaineisto 1995–2014, Tilastokeskus.

Kuvio 3. 75–84-vuotiaiden naisten ja miesten lukumäärät ja osuudet kotitalouden rakenteen mukaan vuosina 1995–2014. Lähde: Tulonjaon kokonaisaineisto 1995–2014, Tilastokeskus.

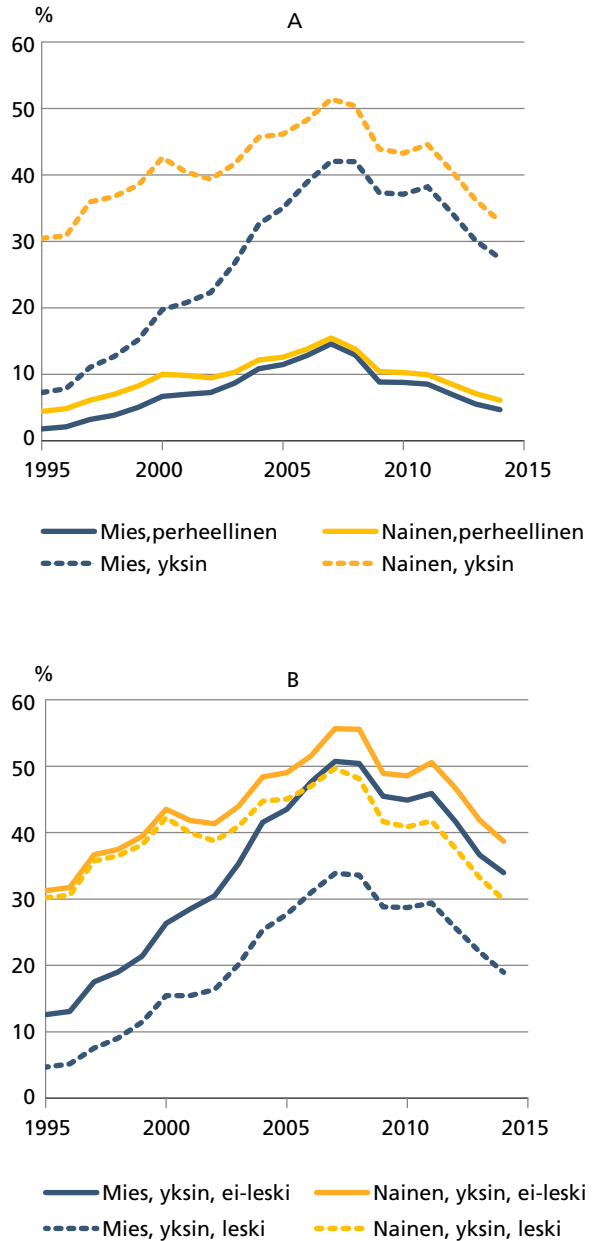
määrä on kasvanut 63 000:lla ja saman ikäisten naisten määrä 43 000 henkilöllä. Samalla miesten osuus ikäryhmästä on noussut 32 prosentista 41 prosenttiin.

Kotitalouden rakenne on naisilla ja miehillä erilainen. Naisilla erottuvat perheelliset ja yksinasuvista lesket, kun taas miehillä perheellisten osuus on ylivoimaisesti merkittävin. Vuonna 2014 naisista perheellisiä oli 46 prosenttia, leskiä 35 prosenttia ja muita yksinasuvia 19 prosenttia. Miehillä nämä osuudet olivat 74 prosenttia, 11 prosenttia ja 15 prosenttia. Muutokset kotitalouden rakenteessa ovat olleet melko suuret. Naisilla leskien osuus on vuosina 1995–2014 pienentynyt noin 10 prosenttiyksikköä. Koska samaan aikaan muiden yksinasuvien osuus on selvästi kasvanut, perheellisten naisten osuus on noussut vain 6 prosenttiyksikköä. Yksinasuvilla miehillä kehitys on ollut samansuuntainen kuin naisilla, leskien osuus on laskenut ja muiden yksinasuvien osuus on noussut. Perheellisten miesten osuus on sen sijaan säilynyt melko ennallaan.

Pienituloisuuden riski on yksinasuvilla ikäihmissä monikertainen perheellisiin verrattuna (kuvio 4a). Yksinasuvilla naisilla pienituloisuusaste on ollut korkea koko tarkastelujakson ajan, kun taas yksinasuvilla miehillä se on kasvanut voimakkaammin. Vuodesta 2009 lähtien pienituloisuusasteen ero yksinasuvien naisten ja miesten välillä oli enää noin 6 prosenttiyksikköä. Tarkastelujakson alussa yksinasuvien miesten pienituloisuus oli vielä varsin vähäistä ja ero yksinasuviin naisiin yli 20 prosenttiyksikköä.

Yksinasuvien osalta on tärkeää, tarkastellaanko yksinasuvia leskiä vai muita yksinasuvia, sillä yksinasuvien ei-leskien pienituloisuus on yleisempää kuin leskien (kuvio 4b). Vuonna 2014 ei-leskinaisten pienituloisuusaste oli 39 prosenttia ja leskinaisten 30 prosenttia. Miehillä vastaavat luvut olivat 34 ja 19 prosenttia. Tarkastelujakson aikana ei-leskimiesten pienituloisuusasteen kasvu on ollut erityisen nopeaa suhteessa muihin, ja nykyään se on jo hieman korkeampi kuin leskinaisten.

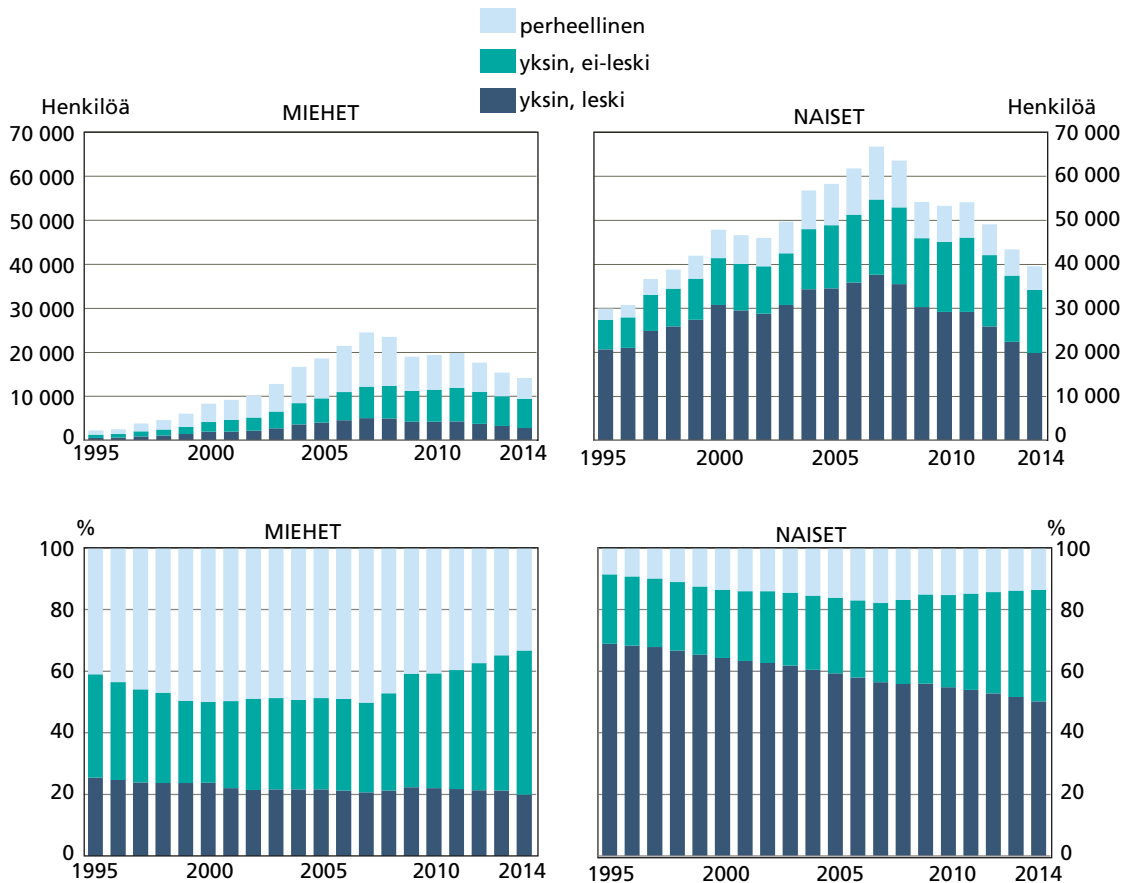
Naisleskien muita yksinasuvia naisia hieman matalampaa pienituloisuusastetta voi selittää leskeneläke, jota naislesket usein saavat (Takala 2013; Hietaniemi & Ritola 2014). Ero leskimiesten ja ei-leskimiesten pienituloisuudessa voi johtua valikoitumisesta perheellisiksi ja yksinasuviksi, koska miehet saavat harvoin leskeneläkettä. Perheellisillä 65–74-vuotiailla miehillä omaan työuraan perustuva eläke on esimerkiksi selvästi

Kuvio 4. 75–84-vuotiaiden naisten ja miesten pienituloisuusasteet (%) kotitalouden rakenteen mukaan vuosina 1995–2014, pienituloisuusraja 60 prosenttia mediaanitulosta. Lähde: Tulonjaon kokonaisaineisto 1995–2014, Tilastokeskus.

suurempi kuin yksinasuvilla miehillä (Rantala & Riihelä 2016). Leskeksi jäätyään pienituloisuuden riski on heillä siksi pienempi kuin muilla yksinasuvilla miehillä.

Pienituloisten lukumäärään vaikuttaa sekä tarkastelun kohteena olevan väestöryhmän koko että pienituloisuuden yleisyys tässä ryhmässä. Kuvi-

Kuvio 5. 75–84-vuotiaiden naisten ja miesten pienituloisten lukumäärät ja osuudet kotitalouden rakenteen mukaan, vuosina 1995–2014, pienituloisuusraja 60 prosenttia mediaanista. Lähde: Tulonjaon kokonaisaineisto 1995–2014, Tilastokeskus.

ossa 5 on esitetty pienituloisten lukumäärät sukupuolen ja kotitalouden rakenteen mukaan. Vuonna 2014 pienituloisia 75–84-vuotiaita naisia oli yhteensä 39 000 ja miehiä 14 000 henkilöä. Kaikista pienituloisista ikäihmistä kolme neljäsosa on siis naisia ja neljäsosa miehiä. Tarkastelujakson aikana miesten osuus on kuitenkin noussut selvästi, sillä vuonna 1995 miesten osuus oli vain 7 prosenttia.

Suurin pienituloisten ryhmä 75–84-vuotiaista on leskinaiset. Heidän osuutensa kaikista tämän ikäisistä pienituloisista naisista vuonna 2014 oli 50 prosenttia ja kaikista tämän ikäisistä pienituloisista 37 prosenttia. Pienituloisten ei-leskien määrä on kuitenkin selvässä kasvussa. Vuosien 1995–2014 aikana yksinasuvien pienituloisten ei-leskin naisten osuus kaikista pienituloisista naisista on kasvanut 23 prosentista 36 prosenttiin. Miehillä muutos on samaa suuruusluokkaa, kasvua on 33 prosentista 47 prosenttiin. Miesten osalta erottuu

myös se, että pienituloisista miehistä kolmasosa on perheellisiä.

Kotitalouden rakenteen muutoksen merkitys pienituloisuuden samankaltaistumiseen

Kuviosta 3 ilmeni, että 75–84-vuotiailla sukupuolten väliset erot kotitalouden rakenteessa ovat suuret, mutta myös samankaltaistumista on tapahtunut. Pelkistäen kyse on siitä, että yksinasuvien ei-leskien osuus on kasvanut ja leskien pienentynyt. Naisilla myös perheellisten osuus on kasvanut. Seuraavassa tarkastelemme, miten muutokset kotitalouden rakenteessa ovat vaikuttaneet pienituloisuusasteen kehitykseen. Laskimme 75–84-vuotiaiden miesten ja naisten pienituloisuusasteet kiinteillä kuvion 3 mukaisilla vuoden 1995 kotitalouden rakenteen väestöosuuksilla (kuvio 6).

Laskelman perusteella 75–84-vuotiaiden miesten pienituloisuusaste olisi alle prosenttiyksikön

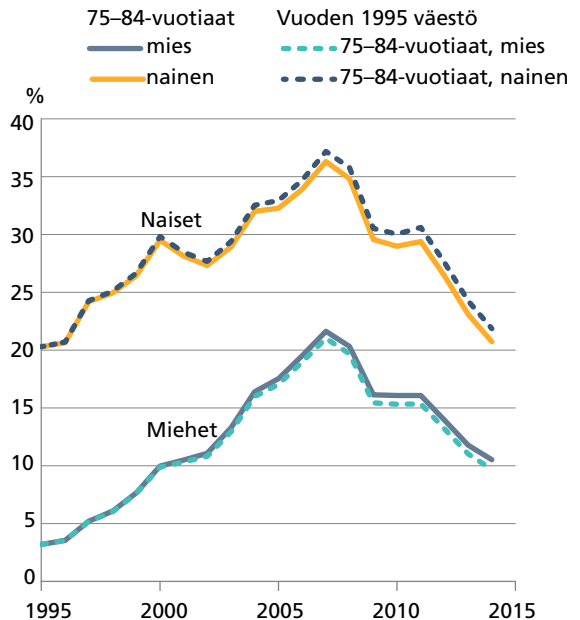
matalampi, jos miesten kotitalouden rakenne olisi säilynyt vuoden 1995 tasolla. Ero on syntynyt tarkastelujakson loppupuolella yksinasuvien ei-leskimiesten osuuden kasvun myötä. Kotitalouden rakenteen muutos ei siten selitä miesten pienituloisuusasteen nopeaa kasvua vuosien 1995–2008 aikana. Taustalla ovat muut syyt. On mahdollista, että esimerkiksi 1990-luvun lama on koskettanut miehiä enemmän kuin naisia ja etenkin yksinasuvat miehet ovat jääneet tulokehityksessä jälkeen. Naisilla kotitalouden rakenteen vakioiminen vuoden 1995 tasoon puolestaan nostaisi hieman pienituloisuusastetta, koska perheellisten naisten osuus on noussut. Muutos on kuitenkin vähäinen.

Pienituloisuuden toistuvuus

Pienituloisuus on sitä vakavampi ilmiö, mitä useammin se toistuu. Artikkelissa pienituloisuuden toistuvuus mittaa epäsuorasti myös pienituloisuuden kestoa, sillä tuloliikkuvuuden on havaittu olevan sekä eläkkeelle siirryttäessä että eläkeaikana melko vähäistä (Rantala & Suoniemi 2011; Rantala 2014; Rantala & Gould 2015). Taulukossa 1 pienituloisuuden toistuvuutta on tarkasteltu tarkautuvasti seuraamalla, kuinka suuri osa vuonna 2014 pienituloisena olleista 75–84-vuotiaista on ollut pienituloisia myös vuonna 2005 ja edelleen vuonna 1995.⁴ Vuoden 2014 pienituloiset on ryhmitelty leskiin, muihin yksinasuviin (ei-leskiin) ja perheellisiin. Lesket on historiatietojen perusteella eroteltu myös sen mukaan, ovatko he olleet 1) leskiä myös vuosina 1995 ja 2005, 2) leskiä vuonna 2005, mutta perheellisiä vuonna 1995 vai 3) perheellisiä vuosina 1995 ja 2005. Vastaavalla periaatteella jaoteltiin myös muut yksinasuvat. Perheellisistä tarkastelun kohteena ovat vain kaikkina vuosina perheellisinä olleet, sillä tähän ryhmään kuuluivat liki kaikki pienituloiset perheelliset. Tarkastelut on tehty erikseen miehille ja naisille.

Taulukon asetelma kuvaa vuonna 2014 pienituloisina olleiden pienituloisuuden toistuvuutta ottaen huomioon kotitalouden rakenteessa tapahtuneet muutokset. Esimerkiksi vuoden 2014 pienituloiset mieslesket on jaettu kolmeen ryhmään 1) leskeksi vuosien 2006–2014 aikana tullessiin,

⁴ Analysoimme pienituloisuutta myös pitkittyneen pienituloisuusasteen avulla. Eurostatin määritelmän mukaan henkilö on pitkittyneesti pienituloinen silloin, kun hän on kuulunut pienituloiseen talouteen tilastovuoden lisäksi kolmen edellisvuoden aikana vähintään kaksi kertaa. Tämän määritelmän käyttäminen ei tuonut oleellista lisäarvoa johtopäätelmimme.

Kuvio 6. 75–84-vuotiaiden pienituloisuusasteet (%) vuosina 1995–2014, toteutuneet ja vuoden 1995 kotitalouden rakenteella vakioidut, pienituloisuusraja 60 prosenttia mediaanitulosta. Lähde: Tulonjaon kokonaisaineisto 1995–2014, Tilastokeskus.

2) leskeksi vuosien 1996–2005 aikana tullessiin ja 3) koko seuranta-ajan leskenä olleisiin. Taulukossa kunkin ryhmän pienituloisuusasteet on esitetty vuosilta 1995, 2005 ja 2014. Taulukon vasemmasta numerosarakkeesta ilmenee kunkin ryhmän osuus kaikista vuoden 2014 pienituloisista miehistä ja naisista. Harvinaisempia tilanteita, kuten yksinasuvien avioitumista vanhuuseläkeiässä, emme ottaneet lähempään tarkasteluun. Tällaisia perhetyyppisiä oli 3 prosenttia 75–84-vuotiaista pienituloisista miehistä ja naisista.

Pienituloisuuden pitkäkestoisuus näkyy hyvin, sillä kaikista vuoden 2014 pienituloisista miehistä 65 ja naisista 67 prosenttia oli ollut pienituloisia myös vuonna 2005 eli 9 vuotta aikaisemmin. Pienituloisuus periytynee heillä lähinnä eläkettä edeltävältä ajalta (Rantala & Suoniemi 2011; Rantala 2014; Rantala & Gould 2015). Miehistä ja naisista joka viides oli ollut pienituloinen myös vuonna 1995 eli 19 vuotta aikaisemmin. Pienituloisuuden toistuvuuden osalta erottuvat eniten kaikkina vuosina yksinasuneet. Koko ajan yksinasuvista ei-leskimiehistä 40 prosenttia ja ei-leskinaisista 31 prosenttia oli ollut pienituloinen vuosien 2014 ja 2005 lisäksi myös vuonna 1995. Leskillä vastaa-

Taulukko 1. Vuonna 2014 pienituloisten 75–84-vuotiaiden miesten ja naisten pienituloisuuden toistuvuus vuosina 2005 ja 1995* kotitalouden rakenteen mukaan, pienituloisuusraja 60 prosenttia mediaanitulosta.

	Osuus vuonna 2014, % **	2014	2005	1995
MIEHET				
Leski	19	100	50	10
Leski14-Perhe05-Perhe95	12	100	32	6
Leski14-Leski05-Perhe95	5	100	77	11
Leski14-Leski05-Leski95	2	100	84	30
Muu yksinasuva (ei-leski)	45	100	71	27
Yksin14-Perhe05-Perhe95	9	100	27	8
Yksin14-Yksin05-Perhe95	11	100	79	13
Yksin14-Yksin05-Yksin95	25	100	82	40
Perhe	33	100	65	15
Perhe14-Perhe05-Perhe95	33	100	65	15
Muut	3	.	.	.
Keskimäärin	100	100	65	20
NAISET				
Leski	49	100	61	13
Leski14-Perhe05-Perhe95	22	100	27	5
Leski14-Leski05-Perhe95	16	100	87	9
Leski14-Leski05-Leski95	11	100	89	37
Muu yksinasuva (ei-leski)	35	100	75	23
Yksin14-Perhe05-Perhe95	5	100	19	5
Yksin14-Yksin05-Perhe95	8	100	84	11
Yksin14-Yksin05-Yksin95	23	100	85	31
Perhe	13	100	66	15
Perhe14-Perhe05-Perhe95	13	100	66	15
Muut	3	.	.	.
Keskimäärin	100	100	67	17

*) Pienituloiset vuonna 1995 ovat olleet pienituloisia myös vuonna 2005.

**) Osuus pienituloisista miehistä/naisista.

Lähde: Tulonjaon kokonaisaineisto 1995–2014, Tilastokeskus

vat osuudet olivat varsinkin naisilla myös korkeat.

Kotitalouden rakenteen muuttuminen vaikuttaa toimeentuloon, sillä pienituloisuusasteet kasvavat selvästi leskeytymisen tai muun yksin jäämisen jälkeen. Esimerkiksi vuoden 2014 pienituloisista leskinaisista vain 9 prosenttia oli ollut pienituloinen vuonna 1995, jos leskeksi tulo oli tapahtunut vuosien 1996–2005 aikana. Vuonna 2005 heistä pienituloisia oli jo 87 prosenttia. Miehillä muutokset yksin jäämisen suhteen ovat hyvin samansuuntaiset. Vuoden 2005 osalta on muistettava, että viime vuosikymmenen puolessa välissä pienituloisuusas-

te kasvoi suhdannesyistä kaikissa eläkeläisryhmissä (ks. kuvio 1). Yksin jääneillä nämä muutokset ovat olleet suuremmat.

Pitkäkestoista pienituloisuutta on myös kaikkina vuosina perheellisenä pysyneiden joukossa. Eroa miesten ja naisten välillä ei odotetusti juuri ole. Vuoden 2014 pienituloisista perheellistä pienituloisia oli vuonna 2005 miehistä 65 ja naisista 66 prosenttia ja vuonna 1995 sekä miehistä että naisista 15 prosenttia. Perheellisten osuudet näiltä vuosilta asettuvat koko ajan yksinasuvien ja ennen yksinasumista perheellisinä olleiden väliin.

Pienituloisista miehistä määrällisesti suurimmat ryhmät ovat kaikkina vuosina joko perheellisinä tai yksinasuvina ei-leskinä olleiden ryhmät. Vuoden 2014 pienituloisista miehistä ensin mainitun osuus on 33 ja jälkimmäisen 25 prosenttia. Pienituloisista naisista erottuvat eniten vuoden 2005 jälkeen leskeksi tulleiden (22 %) ja kaikkina vuosina yksinasuneiden ei-leskien (23 %) ryhmät.

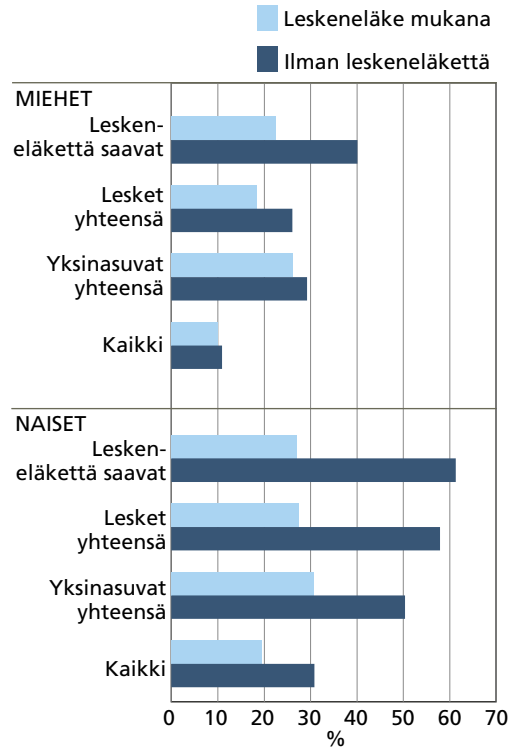
Kaiken kaikkiaan pienituloisuuden toistuvuuden suhteen ongelmallisin ryhmä näyttää miesten kohdalla olevan yksinasuvat ei-lesket. Naisilla esiin nousee sen sijaan molemmat yksinasuvien ryhmät, niin lesket kuin muut yksinasuvat. Huomionarvoista on myös, että vuoden 2014 pienituloisista 75–84-vuotiaista miehistä 60 prosentilla ja naisista 47 prosentilla kotitalouden rakenne oli kahdenkymmenen vuoden aikana pysynyt samana.

Leskeneläke ja pienituloisuus

Työeläkkeenä maksettavan leskeneläkkeen tavoite on kohtuullisen toimeentulon turvaaminen puolison kuoleman johdosta. Vuonna 2014 75–84-vuotiailla naisleskillä keskimääräinen leskeneläke oli 615 euroa ja miesleskillä 210 euroa kuukaudessa (Eläketurvakeskus 2018). Yhteensä 75–84-vuotiaita leskeneläkkeensaajia oli 91 000. Heistä 86 prosenttia oli naisia ja 14 prosenttia miehiä.

Seuraavassa arvioimme leskeneläkkeen merkitystä 75–84-vuotiaiden miesten ja naisten pienituloisuuden yleisyyteen ja kohdentumiseen vuonna 2014. Käytännössä laskemme pienituloisuusasteet kahdella eri tavalla: sekä perustuen ekvivalenttirahatuloihin että poistamalla näistä tuloista leskeneläkkeet. Leskeneläkkeen poistaminen vaikuttaa sekä verotukseen että sosiaalietuuksien, kuten esimerkiksi kansaneläkkeen, saamiseen. Voidaksemme ottaa huomioon näiden tekijöiden yhteisvaikutuksen ikäihmisten toimeentuloon, teimme laskelmat SISU-mikrosimulointimallilla. Toimeentulon muuttumisesta johtuvia mahdollisia käytäytymisvaikutuksia SISU-malli ei kuitenkaan ota huomioon.

Kuviossa 7 on esitetty 75–84-vuotiaiden miesten ja naisten pienituloisuusasteet leskeneläkkeellä ja ilman leskeneläkettä. Tulokset on raportoitu leskeneläkettä saaneille, kaikille leskille, kaikille yksinasuville ja kaikille 75–84-vuotiaille miehille ja naisille. Emme esitä tuloksia erikseen ei-leskille, koska heidän toimeentuloonsa leskeneläke ei vaikuta. Kuviossa 8 on vastaavat pienitulois-

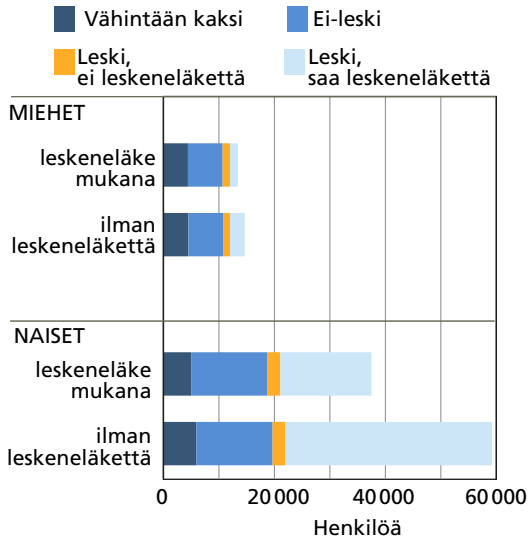

Kuvio 7. 75–84-vuotiaiden miesten ja naisten pienituloisuusasteet (%) leskeneläkkeellä ja ilman leskeneläkettä, pienituloisuusraja 60 prosenttia mediaanituloista. Lähde: SISU-mikrosimulointimalli, vuoden 2014 rekisteriaineisto.

ten lukumäärät kotitalouden rakenteen mukaan ositettuna.

Simulointitulosten mukaan leskeneläkettä saavien miesten pienituloisuusaste kasvaisi 22 prosentista 40 prosenttiin, jos leskeneläkettä ei maksettaisi. Kun tarkastelun kohteena ovat kaikki mieslesket, on muutos pienituloisuusasteessa vähäisempi, koska kaikista 75–84-vuotiaista leskimiehistä noin 44 prosentille maksetaan tutkimusaineiston mukaan leskeneläkettä. Kun tarkastelujoukkoa laajennetaan kaikkiin yksinasuviin tai kaikkiin 75–84-vuotiaisiin miehiin, leskeneläkkeen merkitys lähes katoaa.

Naisille leskeneläkkeellä on suuri merkitys. Ilman leskeneläkettä sitä saaneiden pienituloisuusaste kasvaisi 27 prosentista 61 prosenttiin. Leskeneläkkeen merkitys pienituloisuusasteeseen vähenee, kun tarkastelujoukko laajenee koskemaan myös muita kuin vain leskeneläkettä saaneita. Koska kuitenkin lähes 90 prosenttia naisleskistä saa tutkimusaineiston mukaan leskeneläkettä ja valtaosa yksinasuvista naisista on leskiä, leskeneläkkeen

Kuvio 8. 75–84-vuotiaiden pienituloisten miesten ja naisten lukumäärät leskeneläkkeellä ja ilman leskeneläkettä, pienituloisuusraja 60 prosenttia mediaanituloista. Lähde: SISU-mikrosimulointimalli, vuoden 2014 rekisteriaineisto.

merkitys on kokonaisuuden kannalta tärkeä. Ilman leskeneläkettä kaikkien 75–84-vuotiaiden naisten pienituloisuusaste olisi 20 prosentin sijaan 31 prosenttia ja pienituloisten naisten lukumäärä 38 000 henkilön sijaan lähes 60 000 henkilöä.

Simulointitulosten perusteella nykymuotoinen sosiaaliturva ja verotus eivät siis kompensoisi leskeneläkkeen antamaa toimeentulon tasoa riittävästi, jotta ikäihmisten pienituloisuusaste säilyisi ennallaan.⁵ Kuviosta 8 ilmenee myös, että suuri osa pienituloisista ikäihmisistä ei saa lainkaan leskeneläkettä. Kaikista pienituloisista miehistä noin 90 prosenttia ja naisista 56 prosenttia ei saa leskeneläkettä. Aikaisempien tarkastelujen perusteella yksinasuvien ei-leskien osuus on lisäksi kasvussa.

⁵ Leskeneläkkeen toimeentulovaikutuksia ovat tarkastelleet myös Karoliina Koskenvuo ja kollegat (2014). Laskelmassa esimerkkihenkilön (65-vuotias täyttä kansaneläkettä saava leski) leskeneläke oli 710 euroa ja käytettävissä olevat tulot asumiskustannusten jälkeen 805 euroa. Ilman leskeneläkettä lesken käytettävissä olevat tulot pienensivät yli 25 prosenttia, vaikka leskeneläke korvautuisi osin muilla etuuksilla ja verotuksen vähentymisellä.

Yhteenveto ja pohdinta

Tässä artikkelissa tutkimme väestö- ja kotitalousrakenteen ja niissä tapahtuneiden muutosten yhteyttä ikäihmisten eli 75–84-vuotiaiden naisten ja miesten pienituloisuuseroon ja sen kaventumiseen vuosina 1995–2014. Lisäksi analysoimme pienituloisuuden toistuvuutta ja leskeneläkkeen merkitystä. Ikäihmiset jaettiin kotitalouden rakenteen mukaan perheellisiin, yksinasuviin leskiin ja muihin yksinasuviin. Tutkimuksemme pontimena oli havainto sukupuolten pienituloisuuseron kaventumisesta ikäihmisillä.

Tulostemme perusteella pienituloisuuden riski oli sukupuolesta riippumatta yksinasuvilla moninkertainen perheellisiin verrattuna. Tarkastelujakson aikana yksinasuvien 75–84-vuotiaiden naisten pienituloisuusaste on ollut koko ajan korkea, kun taas yksinasuvilla miehillä se on kasvanut voimakkaasti. Yksinasuvien miesten pienituloisuusasteen kasvu onkin ollut merkittävä syy 75–84-vuotiaiden miesten ja naisten pienituloisuuseron kaventumiselle. Yksinasuvia naisia on määrällisesti selvästi enemmän kuin yksinasuvia miehiä ja siksi pienituloisuus on yleisempää 75–84-vuotiaiden naisten kuin miesten keskuudessa.

Miehillä ongelmallisin ryhmä niin pienituloisuuden yleisyyden kuin toistuvuuden suhteen oli yksinasuvat ei-lesket. Leskimiesten pienituloisuus oli sen sijaan vähäisempää. Naisilla esiin nousivat puolestaan molemmat yksinasuvien ryhmät, niin lesket kuin muut yksinasuvat. Leskinaisten pienituloisuus ei kuitenkaan ollut yhtä yleistä kuin muiden yksinasuvien naisten.

Vuonna 2014 pienituloisina olleista 75–84-vuotiaista noin kaksi kolmasosaa oli sukupuolesta riippumatta ollut pienituloinen vuonna 2005 ja lähes joka viides myös vuonna 1995. Yleisintä pitkäkestoinen pienituloisuus oli koko seuranta-ajan yksinasuvien joukossa. Tässä miehillä korostuivat ei-lesket ja naisilla myös lesket. Leskeksi tulo tai muusta syystä yksin jääminen lisäsi selvästi kummankin sukupuolen pienituloisuuden riskiä.

Naisille leskeneläkkeellä on suuri merkitys, sillä kaikista pienituloisista naisista 44 prosenttia sai leskeneläkettä. Ilman leskeneläkettä 75–84-vuotiaiden naisten pienituloisuusaste vuonna 2014 olisi ollut 10 prosenttiyksikköä korkeampi, vaikka kansaneläkkeen, muun sosiaaliturvan ja verotuksen toimeentulon alentumista kompensoivat vaikutukset otettiin laskelmassa huomioon. Miesten pienituloisuusasteeseen leskeneläke vaikutti sen

sijaan vain vähän, koska pienituloisista miehistä vain joka kymmenes sai leskeneläkettä. Pienituloisille leskimiehille leskeneläkkeen merkitys toimeentuloon oli toki merkittävä.

Kaikista 75–84-vuotiaista naisista valtaosa oli leskiä, kun taas miehet olivat useimmiten joko yksinasuvia ei-leskiä tai perheellisiä. Tarkastelujakson aikana ja sukupuolesta riippumatta yksinasuvien ei-leskien osuus on kasvanut ja leskien pienentynyt. Vaikka sukupuolten väliset erot kotitalouden rakenteessa ovat suuret, samankaltaistumisesta on tapahtunut myös kotitalouden rakenteen suhteen. Kotitalouden rakenteen muutos ei kuitenkaan selittänyt, miksi miesten pienituloisuusaste on kasvanut naisia nopeammin.

Analyyisin ulkopuolelle jäi useita tärkeitä näkökulmia. Jatkossa olisi tärkeää tutkia miten kulutusyksikköluku vaikuttaa kuvaan eläkeläisten käytettävissä olevaan tuloon ja tätä kautta pienituloisuuden yleisyyteen ja kohdentumiseen (Uusitalo 1988). Etenkin tieto kulutusyksikköluvun merkityksestä, kun kotitalouden rakenne muuttuu, on puutteellista. Myös pienituloisuuden kestoa ja siihen liittyviä syitä olisi tarpeen tutkia tarkemmin. Tällöin tuloliikkuvuuteen, kuten toimeentulon vähittäiseen alentumiseen, perherakenteen äkillisiin muutoksiin ja pienituloisuuden pitkitymiseen liittyvät erot tulisivat selvemmin esiin (ks. esim. Jenkins 2011; Suoniemi 2013). Lisäksi olisi tarpeellista tarkastella kuolleisuuden merkitystä pienituloisuuden kehitykselle, koska elin-

ajan odotteiden tiedetään kehittyneen eri tavalla eri tuloryhmille (ks. esim. Tarkiainen & al. 2017).

Leskeneläkkeen yhteys ikäihmisten pienituloisuuteen on ilmeinen. Ilman leskeneläkettä naisleskien pienituloisuus olisi nykyistä selvästi korkeampi. Pienituloisuus on kuitenkin yleistä myös muiden yksien asuvien joukossa ja jatkossa entistä useampi yksinasuva eläkeläinen ei ole leski. Nämä näkökulmat on hyvä ottaa huomioon leskeneläkkeen merkitystä arvioitaessa (ks. esim. STM 2017). On myös muistettava, että työeläkkeenä maksettava leskeneläke ei ole vähimmäisturva, vaan sen tavoitteena on kohtuullisen toimeentulon turvaaminen puolison kuoleman jälkeen.

Eläkeläisten pienituloisuus on usein pelkistetty ikääntyneiden leskinaisten ongelmaksi, jolloin pienituloisuuden taustalla on näin ollen leskeksi tulo. Artikkelimme yksi keskeinen havainto oli yksinasuvien ei-leskimiesten pienituloisuusasteen kasvu. Tarvitaan tarkempaa tietoa siitä, kuinka tämä kytkeytyy esimerkiksi eläkettä edeltävään työuraan. Tietoa tarvitaan myös siitä, onko eläkeläisten pienituloisuus muuttumassa entistä pitkäkestoisemmaksi, koko eläkeajan tai elinkaaren kestäväksi ongelmaksi. Tällöin pienituloisuus koskettaisi entistä harvempia, mutta olisi entistä ”syvempää” ja koskisi molempia sukupuolia. Naisten ja miesten pienituloisuuden samankaltaistuminen on valitettavasti tapahtunut lähinnä miesten pienituloisuuden nousun kautta. Toivottavampaa olisi naisten pienituloisuuden vähentyminen.

Saapunut 10.6.2018
Hyväksytty 4.10.2018

KIRJALLISUUS

- Ahonen, Kati: Kotitalouden rakenteen vaikutus ikääntyneiden sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin EU15-maissa ja Norjassa. Topos – Sosiaalivakuutuksen ammatillinen lisensiaattitutkimus. Sosiaali-tieteiden laitos. Turku: Turun yliopisto, 2018.
- Bettio, Francesca & Tinios, Platon & Betti, Gianni: The Gender gap in Pensions in the EU, Luxembourg: European Commission, 2013.
- Chant, Sylvia: Feminization of Poverty. In George Ritter (ed.): The Wiley Blackwell Encyclopedia of Globalization, 2012.
- Einiö, Elina & Nisén, Jessica & Martikainen, Pekka: Increasing childlessness in Europe: time trends and country differences. *Population Studies* 70 (2016): 2, 217–238.
- Eläketurvakeskus tilastotietokanta: <http://tilastot.etk.fi/?lang=3> (luettu 13.09.2018).

- European Commission: White Paper, An Agenda for Adequate, Safe and Sustainable Pensions. COM (2012) 55 final. European Commission: Brussels, 2012.
- European Institute for Gender Equality, EIGE, 2017. <http://eige.europa.eu/gender-equality-index>
- Fasang, Anette Eva & Aisenbrey, Silke & Schömann, Klaus: Women's Retirement Income in Germany and Britain, *European Sociological Review* 29 (2013): 5.
- Fritzell, Johan & Ritakallio, Veli-Matti: Societal shifts and changed patterns of poverty, LIS Working Paper Series 393. Luxembourg: Luxembourg Income Study, 2004.
- de Gelder, Rianne & Menvielle, Gwenn & Costa, Giuseppe & Kovács, Katalin & Martikainen, Pekka & Strand, Bjørn Heine & Mackenbach, Johan P:

- Long-term trends of inequalities in mortality in 6 European countries. *Int J Public Health* 62 (2017): 1, 127–141.
- Gilbert, Neil (ed.): *Gender and Social Security Reform. What's Fair for Women*. International Social Security Series. New Jersey: Transaction Publishers, 2006.
- Ginn, Jay & Street, Debra & Arber, Sara: *Women, Work and Pensions*. International Issues and Prospects. Buckingham: Open University Press, 2001.
- Gornick, Janet & Boeri, Natascha: *Gender and poverty*. In Gornick, Janet & Boeri, Natascha (eds.): *The Oxford Handbook of the Social Science of Poverty*, 2016.
- Haitz, Natascha: *Old-age Poverty in OECD Countries and the Issue of Gender Pension Gaps*. CESifo DICE Report 13 (2015): 2, 73–75.
- Hietaniemi, Marjukka & Rantala, Juha: *Lesken käsite, leskeneläkkeen kohdentuminen ja leskeneläkkeen merkitys*. Teoksessa Hietaniemi, Marjukka & Ritola, Suv: *Näkökulmia perhe-eläkkeen kehittämistarpeisiin*. Eläketurvakeskuksen raportteja 04/2014. Helsinki, 2014.
- Hietaniemi, Marjukka & Ritola, Suv: *Näkökulmia perhe-eläkkeen kehittämistarpeisiin*. Eläketurvakeskuksen raportteja 04/2014. Helsinki, 2014.
- Jalovaara, Marika: *Socioeconomic Differentials in Divorce Risk by Duration of Marriage*. *Demographic research* 7 (2002): 16, 537–564.
- Jalovaara, Marika & Fasang Anette Eva: *Are there gender differences in family trajectories by education in Finland?* *Demographic research* 33 (2015): 44, 1241–1256.
- Jenkins, Stephen: *Changing fortunes. Income mobility and poverty dynamics in Britain*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti: *Social policy or structure? Income transfers, socio-demographic factors and poverty in Nordic countries and in France*. LIS Working Paper Series 190. Luxembourg: Luxembourg Income Study, 1998.
- Kautto, Mikko (toim.): *Eläkkeet ja eläkkeensaajien toimeentulo 2000–2010*. Eläketurvakeskuksen raportteja 04/2011. Helsinki, 2011.
- Koskenvuo, Karoliina & Ahola, Elina & Kalliomaa-Puha, Laura: *Perhe-eläkkeiden mahdollisten uudistamisvaihtoehtojen hyvinvointivaikutukset*. Teoksessa Hietaniemi, Marjukka & Ritola, Suv: *Näkökulmia perhe-eläkkeen kehittämistarpeisiin*. Eläketurvakeskuksen raportteja 04/2014. Helsinki, 2014.
- Kuivalainen, Susan & Rantala, Juha & Ahonen, Kati & Kuitto, Kati & Palomäki, Liisa-Maria (toim.): *Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo 1995–2015*. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2017. Helsinki, 2017.
- Lilja, Reija: *Leskeneläkkeet pitkittävät eläkeuria ja kannustavat työurien lyhentämiseen*. *Kansantalouden aikakauskirja* 108 (2012), 1, 81–91.
- Martikainen, Pekka & Murphy, Mike & Moustgaard, Heta & Mikkonen, Janne: *Changes in the household structure of the Finnish elderly by age, sex and educational attainment in 1987–2035*. Working papers 88. Helsinki: Research at Kela, 2016.
- Miettinen, Anneli & Rotkirch, Anna & Szalma, Ivett & Donno, Annalisa & Tanturri, Maria-Letizia: *Increasing childlessness in Europe: time trends and country differences*. *Families and Societies Working Paper Series* (2015) 33.
- Möhring, Katja: *Employment histories and pension incomes in Europe*. *European Societies* 17 (2015): 1, 3–26.
- Nisén, Jessica & Martikainen, Pekka & Silventoinen Karri & Myrskylä, Mikko: *Age-specific fertility by educational level in the Finnish male cohort born 1940–1950*. *Demographic research* 31 (2014): 5, 119–136.
- OECD: *Pensions at a Glance 2015: OECD and G20 Indicators*. Paris: OECD Publishing, 2015. http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2015-en
- Penttilä, Irmeli & Kangas, Olli & Nordberg, Leif & Ritakallio, Veli-Matti: *Suomalainen köyhyys 1990-luvun lopulla – väliaikaista vai pysyvää?* *Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuksia* 2003:7. Helsinki, 2003.
- Pearce, Diana: *The Feminization of Poverty: Women, Work and Welfare*. *Urban and Social Change Review* 11 (1978), 28–36.
- Rake, Katherine: *Accumulated disadvantage? Welfare state provision and the incomes of older women and men in Britain, France and Germany*. In Clasen, Jochen (ed.): *Comparative Social Policy: Concepts, Theories and Methods*. Oxford: Blackwell Publishers, 1999.
- Rantala, Juha: *Eläkeläisleskien toimeentulo*. Teoksessa Takala, Mervi (toim.): *Katsaus perhe-eläkkeeseen*. Eläketurvakeskuksen raportteja 2013:3. Helsinki, 2013.
- Rantala, Juha: *Eläkeläisten toimeentulon kehitys ensimmäisten eläkevuosien aikana*. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2014): 2, 125–139.
- Rantala, Juha & Gould, Raija: *Pienituloisuuden dynamiikka työkyvyttömyyseläkkeelle siirryttäessä*. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (2015): 3, 233–246.
- Rantala, Juha & Riihelä, Marja: *Eläkeläisnaisten ja -miesten toimeentuloerot vuosina 1995–2013*. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2016. Helsinki: Eläketurvakeskus, 2016.
- Rantala, Juha & Suoniemi, Ilpo: *Eläkeläisten toimeentulo tulojen kokonaisuudessa*. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2007:2. Helsinki: Eläketurvakeskus, 2007.
- Rantala, Juha & Suoniemi, Ilpo: *Toimeentulon muuttuminen eläkkeelle siirryttäessä – ekvivalentti tulosuhteen tarkastelua*. *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (2011): 1, 3–16.
- Ruotsalainen, Pekka: *Pienituloisuus on pitkittynyt Suomessa 2000-luvulla*. *Hyvinvointikatsaus* (2013): 3, 48–52.
- SISU-mikrosimulointimalli: <http://tilastokeskus.fi/tup/mikrosimulointi/index.html>.
- STM: *Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2015–2015*, loppuraportti. *Sosiaali- ja terveystieteiden raportteja ja muistioita* 2015:1. Helsinki, 2015.
- STM: *Perhe-eläkeselvitys: Työeläkejärjestelmän perhe-*

- eläketurvan kehittämisvaihtoehtoja. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2017:19. Helsinki, 2017.
- Suoniemi, Ilpo: Köyhyyden dynamiikka Suomessa 1995–2008. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2013. Eläketurvakeskus, 2013.
- Takala, Mervi (toim.): Katsaus perhe-eläkkeeseen. Eläketurvakeskuksen raportteja 2013:3. Helsinki, 2013.
- Tarkiainen, Lasse & Martikainen, Pekka & Peltonen, Riina & Remes, Hanna: Sosiaaliryhmien elinajonodote-erojen kasvu on pääosin pysähtynyt. Suomen lääkärilehti 9/2017, 588–593c.
- Tilastokeskus: “Tulonjakotilasto 2009.” SVT, Tulot ja Kulutus, 2011.
- Tilastokeskus: Pienituloisuusindikaattoreita henkilön iän ja sukupuolen mukaan 1966–2016. StatFin Tulonjakotilasto: Saantitapa: <http://pxnet2.stat.fi/PX-Web/pxweb/fi/StatFin/>
- StatFin__tul__tjt/statfin_tjt_pxt_016.px/table/tableViewLayout2/?rxid=915e2cda-7ba0-4159-a268-eae7ed8db846) (luettu 13.09.2018).
- Uusitalo, Hannu: Muuttuva tulonjako. Hyvinvointi-
valtion ja yhteiskunnan rakennemuutoksen vaikutukset tulonjakoon 1966–1985. Tutkimuksia 148. Helsinki: Tilastokeskus, 1988.
- Uusitalo, Hannu (toim.): Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo. Kehitys vuosina 1990–2005. Eläketurvakeskuksen raportteja 2006:2. Helsinki, 2006.
- Uusitalo, Hannu & Sallila, Seppo & Hagfors Robert: Eläkeläiskotitalouksien toimeentulo. Teoksessa Hagfors, Robert & Hellsten, Katri & Ilmakunnas, Seija & Uusitalo, Hannu (toim): Eläkeläisten toimeentulo 1990-luvulla. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2003:1. Helsinki, 2003.
- Van Hedel, Karen & Van Lenthe, Frank J & Avendano, Mauricio & Bopp, Mathias & Esnaola, Santiago & Kovacs, Katalin & Martikainen, Pekka & Regidor, Enrique & Mackenbach, Johan P.: Marital status, labour force activity and mortality: A study in the USA and six European countries. *Scandinavian Journal of Public Health* 43 (2015), 469–480.
- Zaidi, Asghar: Poverty Risks for Older People in EU Countries – An Update. Policy Brief January (II). European Centre for Social Welfare Policy and Research. Vienna, 2010.

ENGLISH SUMMARY

Juba Rantala & Susan Kuivalainen & Marjo Pyy-Martikainen & Marja Riibelä: Is the poverty gender gap shrinking? Perspectives on poverty rates among older men and women aged 75–84 (Samankaltaistuuko ikäihmisten köyhyys? Näkökulmia 75–84-vuotiaiden naisten ja miesten pienituloisuuteen)

Gender equality is one of the core values of Finnish society and a basic pillar of the Nordic welfare model. Pension policy, then, is aimed at preventing poverty in retirement. These goals have not been met among older people. In 2016, the poverty rate for 75-year-old women was twice as high as for men of the same age and for the total population on average.

In this article we examine the poverty rates of Finnish people aged 75–84 from three gender equality perspectives. First, we examine the relationship between household structure and the poverty gender gap. Second, we examine the recurrence of poverty and how it is affected by changes in household structure, such as widowhood. Third, we

look at how the survivors' pension affects poverty.

Based on our results, the risk of poverty and the recurrence of poverty is highest for people living in single households, regardless of gender. The poverty rate for women living alone has been high throughout the period under review. The poverty rate has increased from 1995 to 2007, most sharply for men who live alone. This development has contributed to reduce the poverty gap between women and men aged 75–84. Without the survivors' pension, the poverty rate for women aged 75–84 would be 10 percentage points higher. As most people who receive a survivors' pension are women, the effect would be minor for men.

Our study was based on 1995–2014 panel data covering the total population and drawn from Statistics Finland register sources. The poverty rate line was set at 60 per cent of median income.

Keywords: poverty rate, gender equality, older people, survivors' pension.